

JINOYATLARNI OCHISH VA TERGOV QILISHNING TAKTIK-KRIMINALISTIK TA'MINOTI: TUSHUNCHASI VA MOHIYATI

Yo'Ichixonova Sadoqatxon Abdumajit qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti mustaqil izlanuvchisi

Impuls tibbiyot instituti yuriskonsulti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14495618>

ARTICLE INFO

Received: 12th December 2024

Accepted: 14th December 2024

Published: 15th December 2024

KEYWORDS

jinoyatchilikka qarshi kurash, jinoyatlarni ochish, tergov qilish, taktik-kriminalistik ta'minot, texnik-kriminalistik ta'minot, kriminalistik ta'minot.

ABSTRACT

Mazkur maqola doirasida taktik-kriminalistik ta'minotning asosiy mazmuni, jinoyatlarni ochishda va ularni tergov qilishda uning ahamiyati o'rganildi. Taktik-kriminalistik ta'minot tushunchasining kelib chiqishi, unga nazariyachi va amaliyotchi olimlarning yondashuvi tahlil qilindi. Taktik-kriminalistik ta'minotning jinoyatchilikka qarshi kurashish amaliyotidagi samarali mexanizmlarni joriy etishdagi mohiyati bayon etildi.

So'nggi yillardagi davlat va jamiyat hayotidagi ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy shart-sharoitlarning o'zgarishi huquqni muhofaza qiluvchi organlarning faoliyati mazmuniga ta'sir ko'rsatmasdan qolmadi, chunki ularning faoliyati jamiyatda amalga oshirilib, uning ijtimoiy, huquqiy muammolari bilan bevosita chambarchas bog'liqdir. Davlat huquqni muhofaza qiluvchi organlar va ularning xodimlariga yangi sharoitlar yaratib, jinoyatchilikka qarshi kurash uchun zarur bo'lgan vositalar bilan to'liq ta'minlashga qaratilgan barcha chora-tadbirlar olib borilmoqda.

Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022 yildagi PF-60-sonli "2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmonida ushbu sohaga oid qator vazifalar belgilangan.¹ Shuningdek, 16- hamda 17- maqsadlari doirasida Jamoat xavfsizligini ta'minlash, huquqbuzarliklarning sodir etilishiga sabab bo'lgan shart-sharoitlarni o'z vaqtida aniqlash va bartaraf etishning samarali tizimini yaratish va huquqni muhofaza qiluvchi organlarning yangi qiyofasini shakllantirish va ularning faoliyatini xalq manfaatlarini, inson qadr-qimmatini, huquq va erkinliklarini samarali himoya qilishga yo'naltirish kabi ustuvor yo'nalishlardan iborat qator topshiriqlar keltirilgan. Ular orasida kriminalistika bilan uzviy bog'liq bo'lgan quyidagi vazifalar mavjud:

Ichki ishlar organlarini xalqning ishonchli himoyachisi sifatida xalqchil professional tuzilmaga aylantirish hamda aholi bilan maqsadli ishlashga yo'naltirish.

Qonuniylikni qat'iy ta'minlovchi, ochiq va adolatli prokuratura faoliyatining mustahkam huquqiy asoslarini yaratish hamda "Qonun — ustuvor, jazo — muqarrar" tamoyilini bosh mezoniga aylantirish.

Tezkor-qidiruv va tergov faoliyati ustidan nazoratni kuchaytirish, fuqarolarning qadr-qimmatini va erkinligini samarali himoya qilishning ta'sirchan mexanizmlarini joriy etish.

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni.

Huquqni muhofaza qiluvchi organlarda jinoyatlar haqida xabarlarini hisobga olish tizimini tubdan isloh qilish, **jinoyatlarni yashirish holatlarining oldini olishda zamonaviy usullardan foydalanish.**

Yuqorida qayd etilgan maqsad va vazifalar O'zbekiston Respublikasida Kriminalistika fanining taraqqiyotiga, xususan, jinoyatlarni ochish va tergov qilish taktik-kriminalistik ta'minotiga oid barcha jabhalarning rivojlanishiga o'zining ulkan xissasini qo'shadi.

Yillar davomida jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarning tubdan o'zgarishi kriminalistik bilimlarning ilmiy statusiga, funksiyalariga, mazmuniga, tashkiliy tuzilishiga ta'sir ko'rsatdi. Kriminalistika predmetining, vazifalarining va funksiyalarining mohiyatini zamonaviy metodologik yondashuvlar asosida qo'shimcha tadqiqot qilish zarurati yuzaga keldi. Bu yondashuv, kriminalistikaning zamonaviy rivojlanish bosqichidagi o'rni va ahamiyatini, jinoyatchilikka qarshi kurashish amaliyotidagi samarali o'zgarishlarni ta'minlashda qanday rol o'ynashini anglashga imkon beradi.

Shu sababli, huquqni muhofaza qiluvchi organlarning jinoyatchilikka qarshi kurash strategiyasi mavjud resurs va vositalardan maksimal darajada samarali foydalanishga qaratilishi kerak. Biroq amalda ushbu vositalar ko'pincha tizimsiz, aniq vaziyatning xususiyat va sharoitlarini hisobga olmasdan qo'llanilish holatlari uchrab turibdi.

"Kriminalistik ta'minot" atamasi so'nggi yillardagi kriminalistika adabiyotlarida keng qo'llanilmoqda. Uning paydo bo'lishi jinoyatchilikka qarshi kurashish amaliyotida, jinoyatlarni ochish va tergov qilishda muhim bo'lgan kriminalistik usullar, uslublar va vositalarni kompleks ishlab chiqish va amaliyotga joriy qilish zaruratidan kelib chiqqan. Garchi tarixan kriminalistikada **"texnik-kriminalistik ta'minot"** atamasi eng keng tarqalgan bo'lsa-da, u 1980-yillardan boshlab kriminalistik adabiyotlarda qo'llanila boshladi va keyinchalik o'zining keng doirada qo'llanishi bilan alohida ahamiyat kasb etdi.² **"Taktik-kriminalistik ta'minot"** atamasi kriminalistik adabiyotida keng qo'llanilmoqda.³ Biroq, hozirgi kunga qadar uning aniq ta'rifini berish va mazmunini to'liq o'rganish amalga oshirilmagan.

"Kriminalistik ta'minot" tushunchasining rivojlanishiga asos bo'lgan dastlabki ishni rus olimi **V.G. Kolomatskiy** amalga oshirgan. U 1979-yilda shu mavzuga oid ma'ruza tayyorlab, nashr etdi. Ushbu ma'ruzada u birinchi marta kriminalistik ta'minotni ta'riflab berdi, keyinchalik bu ta'rif ba'zi tahririy o'zgarishlar bilan kriminalistika darsligida qayta nashr qilindi. Kolomatskiy fikricha, **kriminalistik ta'minot** — bu «jamoat tartibini saqlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasidagi davlat organlari, davlat xizmatchilari va xodimlarining amaliy faoliyatiga kriminalistik bilimlarni joriy etish tizimi bo'lib, bu bilimlar xodimlarning ilmiy, metodik va taktik-kriminalistik tavsiyalarni qo'llash, texnik-kriminalistik vositalar va ularni qo'llash ko'nikmalari majmuasidir».⁴

Bu tizim xodimlarning ilmiy, metodik va taktika-kriminalistik tavsiyalarni qo'llash hamda texnika-kriminalistik vositalar va ularning texnologiyalarini ishlatish ko'nikmalarida namoyon bo'ladi. Boshqacha aytganda, bu tizim jinoyatchilikka qarshi kurashishning barcha usullari va vositalarini amaliyotga tatbiq etishni ta'minlaydi.

XX asrning 90-yillari davomida jinoyatlarni aniqlash va tergov qilishda kriminalistik ta'minotga bag'ishlangan bir qator ilmiy ishlar, jumladan o'quv qo'llanmalari paydo bo'ldi. Bu asarlar jinoyatni fosh qilish usullari va kriminalistik bilimlarni amaliy faoliyatga tatbiq etish jarayoniga qaratilgan edi. Ilmiy yondashuvlar, taktika va tizimli usullarning huquqni muhofaza qilish organlarida ahamiyati ortib bordi va bu davr jinoyatchilikni oldini olish va

² Зернов СИ. Теоретические и прикладные проблемы применения специальных познаний при выявлении и расследовании преступлений, сопряженных с пожарами: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. -М., 1997. - С25-26.

³ Подшибякин А.С. Криминалистическое учение о холодном оружии: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. - М., 1997. - С.42.

⁴ Коломацкий В.Г. Криминалистическое обеспечение деятельности органов внутренних дел по расследованию преступлений // Криминалистика. Т. 1. - М.: Академия МВД РФ, 1994. С. 62.

tergov qilishdagi o'zgaruvchan muammolarga javoban kriminalistika sohasining rivojlanishida muhim bir bosqich bo'ldi.

Biroq, asosan, mazkur ilmiy ishlar jinoyatlarni tergov qilishning kriminalistik taktikasi va metodikasiga oid masalalarni, klassik kriminalistika kursi nuqtai nazaridan bayon etadi. Bu ishlar jinoyatlarni ochish va tergov qilishda foydalaniladigan usul va yondashuvlar haqida ma'lumot bersa-da, "**kriminalistik ta'minot**" tushunchasining to'liq mazmunini yoritib bera olmaydi.

Kriminalistik ta'minot masalasi V.A. Obraztsov muharrirligidagi kitobda ham taqdim etilgan. Mazmun va tuzilish jihatidan u an'anaviy kriminalistika kursini o'z ichiga oladi. Biroq, shuni ta'kidlash lozimki, kitobning nomi va undagi bo'limlar, bu masalaga yangi yondashuvni ko'zda tutgan holda shakllantirilgan: "**texnik-kriminalistik ta'minot**", "**taktik-kriminalistik ta'minot**". Bu atamalar jinoyatlarni aniqlash va tergov qilishdagi metodlarni takomillashtirishga qaratilgan yondashuvlar sifatida qaraladi.

Shunga qaramay, kriminalistik ta'minot konsepsiyasini aniqlash va mazmunini o'rganishga qaratilgan harakatlar amalga oshirildi. **R.S.Belkin**, asosan, **V.G.Kolomatskiy**ning fikrini qo'llab-quvvatlab, uni "kriminalistik bilimlar va ularga asoslangan holda xodimlarning ilmiy kriminalistik tavsiyalarni ishlatish, kriminalistik vositalar, usullar va texnologiyalarni jinoyatlarni oldini olish, aniqlash, ochish va tergov qilish maqsadida qo'llash tizimi" deb ta'riflaydi. **A.M.Ishin** ham bu ta'rifni takrorlaydi.

Kriminalistik ta'minotni o'rganayotgan olimlar uning kompleks (integratsion) va faoliyatga oid xususiyatlarini ta'kidlaydilar. Masalan, A.F. Volynskiy texnik-kriminalistik ta'minotga aloqador bo'lgan holda, bu faoliyatni huquqiy, tashkiliy, ilmiy-texnik va metodik masalalarni o'zaro bog'langan tarzda ko'rib chiqish va hal qilish sifatida tavsiflaydi. Shunday qilib, texnik-kriminalistik ta'minotni kriminalistikadagi umumiy metodologik kategoriya sifatida ko'rish to'g'ri bo'ladi. Bu ta'minotning kompleksligi uning bir nechta sohalar bilan bog'liqligidan va har bir soha bo'yicha o'zaro aloqalarini hisobga olishdan kelib chiqadi.

Jinoyatlarni ochish va tergov qilishda taktik-kriminalistik ta'minotni o'rganish bir qator qiyinchiliklarga duch kelmoqda, chunki ko'plab kriminalistik taktik masalalar hali ham munozarali hisoblanadi. Bu masalalar taktik usullarni, uslublarni va vositalarni qamrab olib, ko'pincha aniq va yakuniy yechimga ega bo'lmaydi, shuning uchun ular yanada chuqurroq ilmiy tadqiqotlarni talab qiladi. Kriminalistik taktikalar, ularning samaradorligi va qo'llanilishi doirasi to'g'risidagi masalalar hal qilish uchun kengroq ilmiy asoslangan yondashuvlar kerak bo'ladi.

Kriminalistika fanining bir sohasi sifatida jinoyatlarni ochish va tergov qilishdagi kriminalistik ta'minotning mohiyati va tarkibi haqida olib borilayotgan tadqiqotlar muhim ilmiy masalalarni o'rganishga imkon beradi. Biroq, uning kompleksligi va murakkabligi, shuningdek, ilmiy masalalarga bo'lgan qarama-qarshi yondashuvlar ularni o'rganishda aniq metodologik usullarni talab qiladi. Bu masalalar noan'anaviy yondashuvlarni, ya'ni keng qamrovli tadqiqotlarni talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022 yildagi PF-60-sonli "2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.
2. Kriminalistika. Darslik. Mualliflar jamoasi. –Toshkent: Toshkent davlat yuridik universiteti, 2018, –515 bet.
3. Sud ekspertizasi. Darslik. Mualliflar jamoasi. –Toshkent: IIV akademiyasi. 2012, –323 bet.
4. Белкин, Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории к практике / Р. С. Белкин. –М., 1988.
5. Коломацкий В.Г. Криминалистическое обеспечение деятельности органов внутренних дел по расследованию преступлений // Криминалистика. Т. 1. - М.: Академия МВД РФ, 1994. С. 62.

6. Зернов СИ. Теоретические и прикладные проблемы применения специальных познаний при выявлении и расследовании преступлений, сопряженных с пожарами: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. -М., 1997. - С25-26.
7. Подшибякин А.С. Криминалистическое учение о холодном оружии: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. - М., 1997. - С.42.
- 8.Щепина, И. В. Современные средства идентификация человека / И. В. Щепина // Современные проблемы правотворчества и правоприменения: материалы Всероссийской студенческой научно-практической конференции. –Иркутск, 2016. –С. 397–401.

